

МОРФОЛОГІЧНА ПАРАДИГМАТИКА ІМЕННИКІВ II ВІДМІНИ СЕРЕДНЬОГО РОДУ МІШАНОЇ ГРУПИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Світлана КОВТЮХ (Кіровоград, Україна)

У статті з'ясоване місце іменників II відміни середнього роду мішаної групи в системі словозміни сучасної української літературної мови, виокремлені їхні елементарні парадигматичні класи з урахуванням низки релевантних для них чинників.

Ключові слова: морфологічна парадигматика, елементарний парадигматичний клас, парадигма, середній рід, мішана група.

The author considers the place of the neuter mixed nouns of the second declension in the inflection system in modern Ukrainian and defines their elementary paradigmatic classes taking into account a number of relevant factors.

Key words: morphological paradigmatics, elementary paradigmatic class, paradigm, neuter gender, mixed group.

Пропонована стаття завершує низку публікацій про морфологічну парадигматику іменників середнього роду другої та четвертої відмін у сучасній українській мові [див.: 5, 6, 7]. О. В. Болюх для іменників мішаної групи II відміни чоловічого і середнього роду виділяє вісім парадигм, особливу акцентну парадигму репрезентує іменник *плече*, слово *Водохреще* характеризується неповною парадигмою [2: 26, 28]. У таблицях словозміни для іменників II відміни середнього роду мішаної групи О. О. Тараненко виокремлює 5 зразків (*явище*, *убоїще*, *плече*, *чоботище*, *вовчище*) [8: 131].

Мета статті – дослідити морфологічну парадигматику іменників середнього роду мішаної групи II відміни. Щоб реалізувати цю мету, варто розв'язати такі завдання: 1) з'ясувати місце вказаних іменників у системі словозміни субстантивів; 2) визначити релевантні чинники, від яких залежить відмінкова парадигма цієї групи слів;

3) схарактеризувати виокремлені елементарні парадигматичні класи (ЕПК) іменників середнього роду мішаної групи.

Серед іменників середнього роду мішаної групи II відміни чи не найбільшу частку становлять утворення із словотворчим формантом -ищ(е). С. П. Бевзенко засвідчує, що за допомогою цього суфікса чи складного -овищ(е) з найдавніших часів творяться просторові назви місця (*пожарище, згарище, пасовище, багнище, вогнище, городище, селище, дворище, горище, становище* – у значенні: табір, стан), є серед них і пізніші, власне-українські деривати (*горище, ставище*) [1: 125].

Крім того, формант -ищ(е), який за походженням відносять до праслов'янських словотворчих засобів, що використовувалися в словах зі значенням знаряддя (*топоріще, граблице, сокирище, мітлище, молотовище* тощо), а особливо місця дії (*пустирище, торфовище, глинище, лежбище, баитанище, коноплице, стрільбище, гороховище, тернище, кукурудзище* тощо), пізніше, на ґрунті окремих слов'янських мов, найбільшого поширення зазнавши в східнослов'янських, набуває пейоративного (презирливості, зневажливості) та збільшено-згрубілого значення (*морозище, зубище, кавунище, каменіще, гарбузище, гніздище, кожушище, колесіще, стовбурище, гребінище* тощо). Деякі українські та білоруські деривати на -ищ(е) в XVI–XVII ст. були запозичені польською мовою, що дало змогу С. П. Бевзенкові зробити висновок про хронологію їх виникнення, а саме: „до періоду перед XVI ст.” [1: 134–135].

Усього 8 іменників, за даними „Інверсійного словника української мови” (1985), мають фонетичний варіант форманта -ищ(е) – -іщ(е): *сіме́йце, озі́йце, бо́йце, побо́йце, убо́йце (вбо́йце), суво́йце, гно́йце, сто́йце* (ІСУМ: 92). Цей суфікс також має збільшено-згрубіле значення: *сіме́йце* у „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” не зафіксоване, у „Словнику української мови” в 11 т. марковане с. р. із значенням „збільш. до сім'я”: *Позмужніли, зросли, не сімейка – сіме́йце, Вже й онуки звелись, хлоп'яки та дівчата* (А. Малишко); *суво́йце* – с. „збільш. до сувій” (ВТС: 1410); іменник *озі́йце* – ж. р., розм., збільш до *озія* – „щось надто велике, незграбне (перев. про будівлю); громаддя” (ВТС: 834). Тільки просторове значення мають 2 іменники: *гно́йце* – „с. місце, де складають гній; купа гною” (ВТС: 248), у „Великому тлумачному словнику сучасної української мови”, можливо, помилково наголошений другий склад; *сто́йце* (СУ) – „те саме, що стійбище” (ВТС: 1395). Залежно від контексту 2 слова можуть мати або семантику збільшеності, згрубілості, або просторову, на позначення місця: *бо́йце* – „1. Збільш. до бій. 2. Місце, де відбувся бій” (ВТС: 91); *побо́йце* – „1. заст. Кровопрлитна битва; бій з великою кількістю жертв. 2. Місце битви. 3. розм. Жорстока, запекла бійка” (ВТС: 990).

Розмовний іменник, маркований с. р., *убо́йце (вбо́йце)* має пейоративне значення „про неслухняну, уперту, задирилу, а також ледачу, недбалу людину” (ВТС: 1492), у „Словниках України” ця семантика має уточнення: „про неслухняну дитину” (СУ), тобто, на відміну від вищезазначених, належить до категорії істот-осіб.

Частина іменників на -ищ(е) має значення подвійного роду. У „Словнику української мови” в 11 томах граматична ремарка, яка вказує на цю особливість, має вигляд: *ч. і с. р.*; між родовими грамемами в разі належності іменника до категорії подвійного роду варто вживати сполучник *або* замість *і*, як це майже методично здійснено у „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” (2005), адже в контексті реалізується тільки одна граматична форма, а подвійний рід характерний для субстантива виключно поза контекстом.

Похідні утворення на -ищ(е), твірним словом для яких є іменник жіночого роду на кшталт *коровище, головище, відьмище, гадючище*, належать до I відміни. І. Р. Вихованець кваліфікує їх як різновидніювані, адже неоднотипність їх словозміни зумовлена взаємодією чи хитанням у граматичному роді [3: 108]. Переважна більшість таких дериватів маркована подвійним ж. або с. р. [дет. див.: 4: 39–40]. На нашу думку, вони утворюють чотири окремі ЕПК [4: 44]. Унікальним є слово *герге́тище*, що походить від *герге́та* – „ч. і ж. р., діал., зневажл. Велика незграбна людина” (ВТС: 233) і марковане трьома грамемами: ч., або ж., або с. р. Крім того, деякі назви неістот, які утворені від субстантивів ж. р. і мають неконкретне значення, семантику збірності чи нашарування значення місця, на зразок *ма́рище, спековище, хмаровище, ю́рмище* мають тільки категорію с. р. [8: 133].

Якщо від іменника чоловічого роду утворене похідне слово за допомогою форманта -ищ(е), то останнє варто кваліфікувати як субстантив подвійного – ч. або с. р., що в словниках здійснено непослідовно. Наприклад: іменник *басище* – „збільш. до бас I” маркований категорією ч. р. (ВТС: 63), відповідно *бас* – „Низький чоловічий голос. // Співак із таким голосом” (ВТС: 63). У СУМі ця лексема має ремарку: ч. і с. р.: *Тиша. І нагло з-за стини басыще: – Ану, розстутись!* (А. Головка) (СУМ I: 109). У „Словниках України”, судячи за словозмінною парадигмою, зафіксоване тільки значення особи вказаного слова. Іменник *борсучище* – ч. і с. (СУМ I: 221), у „Словниках України” – ч. р., істота, відсутній у ВТС. Слово *будячище* – ч. і с. (ВТС: 100; СУМ I: 249): *У коридорі палацу красувався вирощений у вазоні будячище – колючий, із червонястим квітом угорі* (В. Бережний). *Поза переораними площами пішло знайоме-перезнайоме будячище, вдовині паї, як називають їх сельчани, навіть в оренду не беруть ці нещасні гектари...* (М. Братан); у „Словниках України” – тільки с. р. Субстантиви *возище* (ВТС: 199; СУ; СУМ I: 724), *холодище* (ВТС: 1568; СУ; СУМ XI: 116), *коніще* (ВТС: 564; СУ; СУМ IV: 260), *павучище* (ВТС: 874; СУ; СУМ VI: 9), *вітрище* (ВТС: 191; СУ; СУМ I: 688) та інші в цитованих трьох лексикографічних виданнях мають категорію виключно ч. р. Причому слово *вітровище* в першому томі „Словника української мови” подане на тій самій сторінці, що й лексема *вітрище*, але марковане, на відміну від останнього, грамами ч. або с. р. (СУМ I: 688), у „Словниках України” вказано, що це іменник с. р., у „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” (2005) таке слово не зафіксоване. Усі наведені приклади свідчать про відсутність єдиних граматичних критеріїв у процесі укладання лексикографічних праць та про неоднакові погляди вітчизняних лінгвістів на це питання.

Серед реєстру досліджуваних одиниць переважають лексеми активного використання, загальноживані, стилістично нейтральні: *Він... розстилав перед очима широкі полотнища газет* (П. Загребельний); *У долині, мов у ямі, На багнищі город мріє* (Т. Шевченко); *Оленчук не впізнавав своїх штурмовиків. Замість виснаженої, смертельно втомленої колони, що тільки-но знемагала в багновищах Сиваша, пролітали перед ним зараз лави інших, мовби окриплених людей* (О. Гончар); *Дніпро, Україну згадаєм, Веселі селища в гаях* (Т. Шевченко); *Посеред коноплиця стояло кілька старих опудал* (П. Загребельний); *Тривожна пам'ять викресала перед очима далекі і страшні видіння незабутніх згарищ та руїн* (Н. Рибак); *Нема села, лиш пожарище* Скрипить зубами чорними в полях (М. Стельмах); *Вийшла Олександра з панського подвір'я... – О, – каже, – панське дворище! Бодай нічого доброго зроду-звіку в тебе не вступило* (Марко Вовчок); *Потім гукнув Жайсака, щоб він показав Шевченкові і його товаришеві місця вовчих лігвищ* (З. Тулуб) тощо.

Засвідчені й застарілі лексеми – як архаїзми, так і історизми, наприклад: *оселище* – населений пункт неміського типу (СУ) – *Тяжко доводиться смердам. В оселищах-общинах живуть вони, біля землі пораються* (А. Хижняк); *торговище, торжище 1* – місце роздрібного продажу продуктів харчування та інших товарів (СУ) – *Їздили в Київ на торговище, де Дуліб придбав для обох одіж на зиму* (П. Загребельний); *Колишня дореволюційна Каховка славилась величезними торжищами, під час яких тут вміщалося кілька тисяч людей* (Л. Дмитерко); *торжище 2* – купівля і продаж товарів на торговій площі (СУ) – *Розсотується потроху ярмарок, оголяються каховські майдани та прикаховські пустища-піски... Кінчається торжище* (О. Гончар); *пожежище* – місце, де була пожежа; те, що лишилося після пожежі (СУ) – *Їду я через те пожежище, а в мене й у душі похололо. Мабуть, погоріли й мої хати* (І. Нечуй-Левицький); *крейцаріще* – зневажл. до крейцер (СУ), *крейцер* – „у колишній Австро-Угорщині, Німеччині та деяких інших західноєвропейських країнах (до кінця 19 ст.) – дрібна розмінна монета (1/100 гульдена – в Австро-Угорщині, 1/60 гульдена – у Німеччині)” (ВТС: 584) – А так, гадав, – прироблю деякий *крейцаріще* та чень де ся оженю, – ну, може, ласка Божа, чоловік не буде вже так бідити (І. Франко); *дворище* – „в Україні та Білорусії в 14–16 ст. – сімейна, родинна громада” (ВТС: 276), *печище* – „сімейна громада (велика патріархальна сім'я) на Півночі Росії (зокрема, в Архангельській губ.), заснована на колективному землеволодінні. ...як пережиток існувало до 19 ст.” (УРЕ: 130) – *Сімейна община відома за етнографічними даними у слов'янського населення;... на Балканах її називали задругою, в Росії – печищем і дворищем* (Із журналу) тощо. Останнє

слово в різних джерелах української та російської мови має різне наголошування в лексемах з двома окремими значеннями: одне – указане вище, друге – „рештки зруйнованої, розваленої печі” (ВТС: 942). У „Словниках України” в модулі „Словозміна” подане з наголосом на другому складі для обох значень, так само в „Словнику української мови” в 11 томах (СУМ VI: 348) та в російському виданні Т. Ф. Єфремової „Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный” (М., 2000). З такою акцентуацією тільки з другим значенням лексема зафіксована в „Толковом словаре русского языка” за редакцією Д. М. Ушакова (Ушаков III: 251). З наголосом на другому складі з першим історичним значенням *печіице* засвідчене у „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” (ВТС: 942), у „Великій радянській енциклопедії” (БСЭ: 512). Із цією семантикою, але з першим наголошеним складом лексема входить до реєстру „Української радянської енциклопедії” (УРЕ: 130), „Словника синонімів української мови” (ССУМ: 378), з останнього вказане слово перенесене до електронних „Словників України”, тобто в останній лексикографічній праці в різних частинах неоднаковий наголос у тій самій лексемі: *печіице* (родинне об’єднання) у модулі „Синонімія”, *печіице* (сімейна громада) у модулі „Словозміна”, орієнтованому на СУМ в 11 томах. Без семантичної ремарки *печіице* зафіксоване в словнику-довіднику С. І. Головащука (Головащук: 124). Із загальноновживаною семантикою та наголошеним першим складом лексема вжита у „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” (ВТС: 942) та „Словарі української мови” Б. Д. Грінченка, де зафіксовані 3 значення: 1) дно печі; 2) місце, де була піч, а після руйнування будинку залишилися глина і цегла; 3) випалене сонцем місце (Грінченко III: 149).

Загальноновживаній лексиці протиставлена спеціальна, зокрема діалектизми: *леговище* – заглиблення або інше місце в землі, де живе тварина (СУ) – *Нараз тут перед ними щось зашелестіло, – мабуть, звір якийсь підкинувся, виполошений із свого леговища* (І. Франко); *спаленіще, паленіще 1* – місце, де була пожежа; те, що лишилося після пожежі (СУ) – *Пасіка під зиму згорить, ...а з весною бойко вже безпечно корчує пеньки і сіє на спаленищу своє збіжжя* (І. Франко); *деревіще* – домовина (ВТС: 286) – *Сидів на ослоні згорблений майстер... і збивав деревіще* (М. Черемшина) тощо. Наразі до загальноновживаної лексики належить *летовище* – аеродром, хоч у „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” це слово має ремарку – західноукраїнське (ВТС: 613) – *Я на плиті летовища писав Гумовим каблук, немов для жарту: „Тут спочиває вкрадена любов”* (Д. Павличко).

З погляду стилістичної диференціації лексики серед іменників на -иш(е) засвідчені так звані розмовні слова: *паленіще 2* – топка в печі, казанній установці тощо (СУ) – *І досі бачу ту залізну лопатку, якою батько набирає вугля з дощаної скрині..., кидає його в паленище на жмінку розжареного вугля* (І. Франко); *зложище* – скупчення корисних копалин – *Пан Мамай на тую могилу дуже вповав, бо Йван Іваненко саме там сподівався знайти селітряні зложища* (О. Ільченко); *попасище* – місце, де пасеться худоба, птиця – *Оце коло хутора і попасище має* (Грінченко III: 320); *стовпище, збіговище, зборище* – велике скупчення людей, що перебувають десь або рухаються кудись (СУ) – *Іван щезає в людському стовпищі, мов голка в сіні* (П. Колесник); *Біля намету Сагайдачного застав Микула велике збіговище і крик* (О. Маковей); *На колгоспному подвір’ї... селянського люду було стільки, що зборище це на перше око можна було взяти за звичайний сільський ярмарок* (Г. Епік) та інші.

Для словоформ М. в. одн. іменників середнього роду мішаної групи II відміни характерні чотири прийменники та закінчення -і або -у (останнє переважає в конструкціях з прийменником *по*): *на, у (в), при вічі, по вічу; на, у (в), при таборіщі, по таборіщу; на, у (в), при соміщі, по соміщу* тощо. У парадигмах назв істот у Д. в. одн. варто подавати подвійні флексії – *-еві* та *-у*: *бичищеві, бичищу; дружищеві, дружищу*. У З. в. мн. істот-неосіб уживані варіантні форми: *турищ, турища; ведмедіщ, ведмедіща*; друга словоформа з дублетних для назв істот-осіб можлива тільки з прийменником *у (в)*: *божищ, у (в) божища; потворищ, у (в) потворища*.

Для деяких субстантивів характерні неповні парадигми – тільки форми однини, наприклад, для географічних назв: *ойконімів Печіище, Млінище, Монастирище, Городище, Коніище, Топорище, Жорнище, Селище, Паріище, Дубіище, Роїище* тощо; *гідронімів Печчище* та

інші. Тільки в однині відмінюється назва християнського свята на пам'ять євангелієвської легенди про хрещення Ісуса Христа *Водохреще*: *Віддавна в народі освячену на Водохреще воду вважають своєрідним спасінням від багатьох недуг... Залишається загадкою той факт, що вода з Водохреща не псується, не має запаху і може зберігатися протягом року* (З інтернет-видання). Неповну парадигму мають і загальні назви переважно з абстрактним значенням, наприклад: *посмішище 1* – посміх, глум, наруга (СУ).

Морфологічна парадигматика досліджуваних іменників залежить від лексичного значення слова, належності його до категорії власних чи загальних назв. Наприклад, іменник *чистилище* в римо-католицькій доктрині означає стан або місце, у якому душі очищаються після смерті для того, щоб стати спроможними увійти до раю: *Православ'я, на відміну від католицизму, не визнає чистилища і, мабуть, має рацію. Бо якщо пекло і рай – не дець і колись, а тут і тепер, тобто не є якимсь місцем, а лише станом душі, то й чистилищем мало би бути не якесь потойбіччя, а наше повсякденне життя – з усіма його злетами і падіннями* (З інтернет-видання). З таким абстрактним значенням неістоти цей іменник – загальна назва – має неповну парадигму, тобто належить до категорії *singularia tantum*. Друге, переносне, значення цього слова – „те, що служить випробуванням на силу, витримку, здатність тощо” (ВТС: 1602) – свідчить про належність розгляданої лексеми до іменників з повною парадигмою. Якщо це слово з другим значенням переходить до категорії власних назв, унаслідок онімізації в межах неморфологічного лексико-семантичного способу творення похідних, то стає іменником з конкретним значенням і неповною парадигмою – для нього характерні тільки форми однини. Це стосується, наприклад, назви фільму О. Г. Невзорова „Чистилище” (1997) про початок першої чеченської війни в Росії та назви оповідання А. А. Маренка „Чистилище”.

Спорадично тільки в однині уживані назви істот-осіб. Таке можливе в разі появи okazionalizmів переважно в художньому чи публіцистичному стилях. Наприклад, героєм літературної казки Б. Й. Чалого „Сто пригод Барвінка та Ромашки” є *Будячище*: *Засміявся Будячище, Підійняв ножаски вище: – Підійди, уб'ю на місці Отаких, як ти, хоч двісті! У політичному памфлеті І. Пукіш-Юнко „Троє поросят”* (Газета „Високий замок” 28.12.2006 р.), написаному в стилі народної казки, у якій, на жаль, за свідченням автора, лише частка казки, один з персонажів – *Вовчище*: *Не дали галявинці вовчі порядки на своїй території нав'язати. Хрювику, Хрюлі та Хрюсані вдячні були за те, що надихнули галявину на революцію і не дали Вовчищеві Позорному над усіма поглумитися.*

Переважна більшість іменників с. р. мішаної групи II відміни має нерухомий наосновний наголос, характеризується відсутністю морфологічних альтернатив голосних і приголосних фонем. Указані ознаки є релевантними тільки для морфологічної парадигми субстантива *плече́*, у якого в однині та зв'язаній формі Н. в. і Р. в. мн. на *-ей* наголошене закінчення, в інших формах множини переважає наголос на флексії, хоч у Д. та М. в. мн. – подвійне наголошення *плеча́м, на, у (в), при, по плеча́х*: *Увесь тягар підготовки до дворічної експедиції лежав на плечах Бутакова* (З. Тулуб). У Р. в. мн. у формі з нульовим закінченням *пліч* відбувається одночасне чергування голосних фонем /e/ – /i/ та приголосних /л/ – /л'/: *В Пантелея Потаповича наче гора з пліч зійшла..., то він тільки не докумекався, скільки треба вносити добрив у пари* (П. Оровецький). Паралельна форма *плечей* у Р. в. мн. з'явилася під впливом давніх ї-основ [1: 85]: *Яка я після вашої розмови стала весела, – наче гора з плечей звалилася!* (Панас Мирний). Крім того, у М. в. одн. цього слова з прийменником *по* можливі наголошені флексії *-у* або *-і*: *Дехто з чоловіків полюбає при зустрічі поплескувати рукою по плечу співрозмовника* (З посібника); у вільній формі Н., З. та Кл. в. мн. фіксується закінчення *-і* (усіх інших іменників – *-а*): *Сеньйорито акаціє, добрий вечір. Я забув, що забув був вас, Але осінь зійшла по плечі, Осінь, ви і осінній час, Коли стало любити важче І солодше любити знов...* (М. Вінграновський). Давні форми двоїни збереглися в сучасній словозмінній парадигмі іменника *плече́* у зв'язаній словоформі Н. в. мн. *два (обидва), три, чотири плеча́* та в О. в. мн. *плечі́ма* [1: 91]: *– Придбали хутір, став і млин, Садок у гаї розвели І пасіку чималу. Всього надбали. Та діточок у їх бігма, А смерть з косою за плечима. Хто ж їх старість привітає* (Т. Шевченко).

Для субстантивів с. р. II відміни твердої групи було виділено 77 ЕПК [7: 133], для м'якої – 33 ЕПК [6: 114–116].

У результаті дослідження виокремлено такі ЕПК іменників с. р. мішаної групи II відміни.

ЕПК № 1 (баси́ще) – назви істот-осіб с. р., повна парадигма, подвійні форми 3. в. мн. *баси́щ, в баси́ща*.

ЕПК № 2 (чу́дище) – назви істот-неосіб с. р., повна парадигма, подвійні форми 3. в. мн. *чу́дищ, чу́дища*.

ЕПК № 3 (прі́звище) – назви неістот с. р., повна парадигма.

ЕПК № 4 (плече́) – один іменник-неістота с. р., повна парадигма, в однині, у зв'язаній формі Н. в. мн., у формі Р. в. мн. з флексією **-ей** наголос на закінченні, в інших формах мн. переважно наголошена основа, для форм Д. та М. в. мн. характерна дублетна акцентуація – *плеча́м, на, у (в), при, по плеча́х*. Збереження архаїчних форм двоїни у зв'язаній формі Н. в. мн. та О. в. мн. Власне наявність зв'язаної форми Н. в. мн. як наслідок реалізації синтагматичного чинника: *два (обидва), три, чотири плеча́*. Закінчення М. в. одн. **-у, -і** в поєднанні з прийменником **по**, флексія **-і** в Н. (вільна форма), 3., Кл. в. мн., дублетні форми *плечей, пліч* у Р. в. мн. Чергування в останній словоформі /e/ – /i/, яке супроводжується одночасним чергуванням твердої і м'якої приголосних фонем /л/ – /л'/.

ЕПК № 5 (кла́довище) – назви неістот с. р. з повною парадигмою та подвійним наголошуванням на кшталт *се́ліще*.

ЕПК № 6 (Мли́нище) – назви неістот с. р. з неповною парадигмою – тільки формами одн.

ЕПК № 7 (соми́ще) – назви істот-неосіб ч. або с. р., повна парадигма, подвійні форми 3. в. мн. *соми́щ, соми́ща*.

ЕПК № 8 (воzíще) – назви неістот ч. або с. р., повна парадигма.

ЕПК № 9 (за́мчище) – назви неістот ч. або с. р., повна парадигма, подвійне наголошення в усіх відмінкових формах.

ЕПК № 10 (Будячи́ще) – назви істот-осіб ч. або с. р., неповна парадигма.

Отже, для іменників с. р. мішаної групи II відміни релевантними є такі чинники: частиномовна належність, віднесеність до категорії певного роду, однотипність акцентних парадигм (як правило, постійне наголошування основи), однакові закінчення в усіх відмінкових формах, наявність дублетних флексій, повна або неповна парадигма, лексичне значення, належність до назв неістот, істот-осіб, істот-неосіб, власних чи загальних, конкретних або абстрактних, вплив словотворчого суфікса чи фіналі основи, вплив прийменника на вибір закінчення, переважна відсутність морфонологічних альтернатив голосних і приголосних фонем. Тільки для субстантива *плече*, що утворює окремий ЕПК, характерними є критерії: рухомий наголос – флексійний в однині та здебільшого наосновний у множині, закінчення **-у, -і** в поєднанні з прийменником **по** в М. в. однини, флексія **-і** в Н.–3.–Кл. в. множини, паралельні форми Р. в. множини із закінченнями нульовим та **-ей** (за походженням з **-і-основ**), збереження давніх відмінкових форм також в О. в. множини та в сполученні з деякими числівниками, вплив синтагматичного чинника, наявність зв'язаної форми Н. в. множини, морфонологічні чергування голосних і приголосних фонем. Усього в досліджуваній групі виокремлено 10 ЕПК.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

БСЭ – Большая советская энциклопедия : в 30 т. / под ред. А. М. Прохорова. – 3-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1969–. –

Т. 19. – 1975. – 648 с.

ВТС – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.

Головащук – Головащук С. І. Складні випадки наголошення : словник-довідник / С. І. Головащук. – К. : Либідь, 1995. – 192 с.

Грінченко – Словарь української мови. Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко : в чотирьох томах. – К. : Київська старина, 1907–1909.

ІСУМ – Інверсійний словник української мови / відп. редактор С. П. Бевзенко. – К. : Наукова думка, 1985. – 811 с.

ССУМ – Словник синонімів української мови : в 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та інші. – К. : Наукова думка, 1999–. –

Т. 1. – 1999. – 1026 с.

- СУ – Словники України – інтегрована лексикографічна система / В. А. Широков, О. Г. Рабулець, І. В. Шевченко та ін. – К. : Український мовно-інформаційний фонд, 2010.
- СУМ – Словник української мови. Т. I–XI. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
- УРЕ – Українська радянська енциклопедія : у 17 т. / гол. ред. колегія: М. П. Бажан, І. К. Білодід, В. Г. Бондарчук та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1959–. – Т. 11. – 1963. – 592 с.
- Ушаков – Толковый словарь русского языка : в 4 т. / под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : Гос. н-т Сов. энцикл., ОГИЗ, Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935–1940.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору) / С. П. Бевзенко. – Ужгород : Закарпатське обласне видавництво, 1960. – 416 с.
2. Болюх О. В. Парадигматика іменника / О. В. Болюх // Мовознавство. – 1995. – № 4–6. – С. 24–29.
3. Вихованець І. Р. Іменник / І. Р. Вихованець // Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академічна граматика української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; за ред. І. Р. Вихованця. – К. : Університетське видавництво „Пульсари”, 2004. – С. 44–120.
4. Ковтюх С. Л. Елементарні парадигматичні класи іменників першої відміни мішаної групи в українській мові / С. Л. Ковтюх // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія „Лінгвістика” : збірник наукових праць. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. – Випуск III. – С. 38–45.
5. Ковтюх С. Л. Елементарні парадигматичні класи іменників четвертої відміни в сучасній українській мові / С. Л. Ковтюх // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 4-х ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009а. – Випуск 81 (2). – С. 20–24.
6. Ковтюх С. Л. Елементарні парадигматичні класи іменників II відміни середнього роду м'якої групи в сучасній українській мові / С. Л. Ковтюх // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009б. – Випуск 86. – С. 106–117.
7. Ковтюх С. Л. Елементарні парадигматичні класи іменників середнього роду II відміни твердої групи в українській мові / С. Л. Ковтюх // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Випуск 89 (4). – С. 129–133.
8. Тараненко О. О. Словозміна української мови / О. О. Тараненко. – Nyíregyháza, 2003. – 199 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Світлана Ковтюх – кандидат філологічних наук, обраний професор, завідувач кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Ннаукові інтереси: морфологія, лексикологія, ономастика, парадигматика сучасної української мови.